

DEMOKRATİK TOPLUMDA BİLGİNİN ÖNEMİ VE BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU

Dr. Osman AĞIR*
Dr. Aydın TURHAN**

ÖZET

Günümüzde öne çıkan en önemli değer bilgidir. Sanayi toplumu sonrası ortaya çıkan bugünkü toplum biçimi “bilgi toplumu” olarak adlandırılmaktadır. Bu toplumda refah oluşturma temel bilgi olup, daha fazla demokrasi ve insan hakları, devletin halk için var olduğu gerçeği ve vatandaşın isteklerine duyarlı olması gerektiği genel kabul görmektedir. Türkiye’de son dönemde, idarenin her türlü faaliyetinde vatandaşlara bilgi verilerek kamusal faaliyetlerin topluma açık bir hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda Bilgi Edinme Hakkı Kanunu hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu makalede; bilgi ve bilgi yönetimi kavramları ile günümüz medeni toplumlarında bilginin önemi açıklanmış; Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ele alınarak, Türkiye’de vatandaşların kamu kurumlarından bilgi edinme yollarına ve uygulamada karşılaşılan sorunlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Bilgi Edinme, Bilgi Edinme Kanunu, Demokratik Toplum

*Malatya Valiliği, osmanagir@hotmail.com

**Artvin Cumhuriyet Başsavcısı, turhanayd@hotmail.com

THE IMPORTANCE OF INFORMATION IN DEMOCRATIC SOCIETY AND LAW ON THE RIGHT TO INFORMATION

ABSTRACT

Today the most precious asset is information. Today's society, which is seen as the successor to the post-industrial society, is also known as "information society." In this society the information is the principal aspect in creating wealth. It is generally admitted that more democracy and human rights will be followed in the information society. The state should exist for the benefit of its citizens and be sensitive to their demands. In Turkey there have been some developments in which the government may inform the citizens about all its activities to make them more transparent. Therefore, the Turkish Law on the Right to Information has been put into force. In this article, information and information management definitions and the importance of information in civilized societies are explained. Moreover, evaluating the Law on the Right to Information, the manner in which the citizens acquire information and the problems encountered during implementation of the law in Turkey are addressed.

Keywords: Information, Acquisition of Information, Turkish Law on the Right to Information, Democratic Society

1. GİRİŞ

Çağımızda köklü bir değişim süreci yaşanmakta olup; bilim, kültür, teknoloji, siyaset, sosyal ve ekonomik yapılarda sürekli bir değişim ve dönüşüm söz konusudur. Bu süreçte, hem insanlar arasındaki, hem de devletler arasındaki ilişkilerde "bilgi" en önemli unsur haline gelmiştir. Değişimin ve gelişimin en önemli ögesi hiç kuşkusuz bilgidir. Küreselleşme süreci ile birlikte artık bilgi hâkimiyet kurma, kendisine bağımlı kılma ve istenileni yaptırmanın

aracı haline gelmiştir. Elindeki bilgileri kullanarak yeni bilgiler üretenler günümüzde daima bir adım önde yer almaktadırlar.

Bilgiye olan ihtiyaç insanlığın tarihi kadar eskidir. İlkel toplumdaki tarım toplumuna, oradan da sanayi toplumuna geçiş belli teknolojilerin kullanımı sayesinde gerçekleşmiştir¹. 1990'lerden sonra bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle gerek toplumsal gerekse ekonomik alanlarda köklü değişimler ve dönüşümler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir². Bu dönemde, demokrasi, insan hakları, şeffaf yönetim vb. kavramlar ön plana çıkmıştır. Demokratik yönetimlerde halkın bilinç düzeyi artmış, bunun sonucunda da yönetenlerin hesap verebilirlikleri gündeme getirilmiştir. Türkiye'de de demokratik gelişmelerin sonucu olarak devlet vatandaşını bilgilendirme sorumluluğuyla hareket ederek Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nu (BEHK) yürürlüğe koymuştur.

Kuşkusuz ki kanun çıkarılmış olması gereksinim duyanların kamu kurum ve kuruluşlarından istedikleri bilgileri hiçbir zorlukla karşılaşmadan edinebilecekleri anlamına gelmemektedir. Bürokrasinin işleyiş şekli ve halkın önemli bir bölümünün hak arama bilincinden yoksun oluşu, BEHK'nun sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesini zorlaştırmaktadır. Batı toplumlarında sanayileşme ile birlikte yavaş yavaş toplumsal yapı da gelişmiştir. Yani alt ve üst yapı kurumlarının birlikte ve dengeli bir şekilde gelişmiş olduğu söylenebilir. Türkiye'de ise durum biraz farklıdır. Sanayileşmesini zamanında gerçekleştirmediği için bilgi toplumuna geçiş süreci de vatandaşlardan gelen isteklerin doğurmuş

¹ Çevik, Merve, “Bilgi Toplumu: ‘Network Cities’ Yaklaşımı ve Enformasyon Toplumu Sosyolojisi”, 2010, <http://www.planlama.org/index.php/ararmlar/makaleler/1549-bilgi-toplumu-network-cities-yaklam-ve-enformasyon-toplumunun-sosyolojisi>, Erişim Tarihi: 21.08.2014.

² Kaya, Muammer, “Bilgi Toplumu Geçiş/Dönüşüm Sancıları”, (2006), s.1, <http://www.turkstudent.net/content/article/6208/bilgi-toplumuna-gecis-donusum-sancilari.html>, Erişim Tarihi: 28.03.2014

olduğu zorunluluktan ziyade, yasal metinlerle ortaya çıkmıştır. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, vatandaşa bir hak verirken devleti de yükümlü kılmaktadır. Hem kamu kurum ve kuruluşlarının, hem de vatandaşların, bu demokratik hakkın yaşama geçirilmesi noktasında, demokratik bilinçle hareket etmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada; bilgi ve bilgi yönetimi kavramları ile günümüz medeni toplumlarında bilginin önemi açıklanmış; Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ele alınarak, Türkiye’de vatandaşların kamu kurumlarından bilgi edinme yollarına ve uygulamada karşılaşılan sorunlara değinilmiştir.

2. BİLGİ KAVRAMI, DEMOKRASİLERDE BİLGİNİN ÖNEMİ VE BİLGİ TÜRLERİ

Bu bölümde bilgi ve bilgi yönetimi kavramları açıklanmış, demokratik toplumlarda bilginin önemine yer verilerek, bilgi türlerine değinilmiştir.

2.1. Bilgi ve Bilgi Yönetimi Kavramları

Bireysel açıdan bilgi, insanın geçmişte öğrendikleri ile deneyimlerinin bir toplamıdır. İnsanlar arasındaki iletişim ile oluşan enformasyon akışı, bilginin yaratılmasını sağlayacaktır. Deneyim, yargı, değerler, inançlar ve sezgi; bilgiyi oluşturan bileşenlerdir³.

Günümüzde bilgi, çok farklı kategorilere ayrılmakta, yüklendiği değerler yönüyle çeşitli gruplar altında değerlendirilmektedir. Bu gruplardan ilkinin, bileşenlerini ve bilginin kendisini ifade etmek için kullanılan veri, insan ya da makine tarafından yazılmış sembolleri ve enformasyonu tamamlayan parçaları ifade etmektedir. Verilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan anlamlı semboller ise enformasyon olarak tanımlanmaktadır. Enformasyon genellikle, bireyler veya kurumlar tarafından bir sorunun çözümü, herhangi bir çalışmanın başlatılması ya da bitirilmesi gibi faaliyetler sonucunda ortaya çıkarılan verilerin

³ Atılğan, Doğan, “Bilgi Yönetimi Kavramı ve Gelişimi”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C:23, S.1, 2009, s:202.

bütünü ifade etmektedir. Bilgi ise herhangi bir konuda insanların kendi alanlarında edindikleri enformasyonu yorumlayarak elde ettiği kararlar ve yeteneklerdir⁴. Bir başka ifade ile enformasyon, daha çok verilerin çaba sarf etmeksizin düzenli gruplar içerisinde sınıflandırılmış şekli olarak tanımlanabilir. Buna karşın bilgi, bireylerin uzmanlık ve tecrübelerine dayanan, daha çok zihinlerde saklı bulunan, çeşitli enformasyon kaynaklarının yorumlanmış şeklidir. Aynı zamanda bilgi, belirli gerekçelerle bir araya getirilmiş enformasyonun bireylerin tecrübe ve uzmanlıkları ile birlikte farklı yapılara dönüştürülmesi şeklinde ortaya çıkar. Enformasyon, çeşitli verilerin farklı gruplar içinde düzenlenmesi ile; bilgi ise çeşitli enformasyon kaynaklarının farklı bir yapıya dönüştürülmesiyle elde edilir⁵.

Uygarlığın temeli olan bilgi, tarihsel süreç içerisinde değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Kil tabletlerden papirüs rulolarına, basılı materyallerden elektronik ortama ulaşmıştır. Toplumlar tarih boyunca bilgi iletiminde de değişik araç ve yöntemler kullanmışlardır. Kültür hayatına kağıdın girmesi ve matbaanın icadı ile sözlü kültürden yazılı kültüre geçilmiştir. Yazılı kültürün gelişimiyle toplumlar bilgi iletişimlerini basılı yayın organlarıyla daha etkin bir şekilde yapmışlardır. Yüzyıllar önce Bacon'ın dediği gibi “bilgi güçtür”; ancak bunu “kullanılan ve üretime katkı sağlayan bilgi güçtür” şeklinde değiştirmek mümkündür. Çünkü durağan kullanılmayan sadece bilgi kaynaklarında kayıtlı şekilde duran bilgi güç değildir⁶. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda ise bilgi,

⁴ Odabaş, Hüseyin, “Bilgi Yönetimi Sistemi” Bilgi Çağı Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, (Ed.:Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural), Çizgi Kitabevi, 2005, Konya, s.3.

⁵ Odabaş, Hüseyin, Bilgi Yönetimi, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/publication>, 2006, s.2, Erişim Tarihi: 28.03.2010

⁶ Atılğan, Doğan, Demokratikleşme Sürecinde Halk Kütüphaneleri, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C:17, S.4, 2003, s:381.

kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu kanun kapsamındaki her türlü veri olarak tanımlanmıştır⁷.

Bilgi yönetimi, eğitim, öğrenim ve deneyimlerin kurumsal faaliyetlere yansımaları sonrasında oluşan bireysel ve kurumsal, kayıtlı ya da kayıtlı olmayan her türlü bilgi kaynağının belirlenmesi, tanımlanması, yönetilmesi ve paylaşılması işlemlerini organizasyonun yapısına göre uyarlayan ve uygulayan yönetim biliminin bir alanıdır⁸. Başka bir deyişle bilgi yönetimi, kayıtlı olmayan bilgilerin kaydedilmesini, kayıtlı olanların ise erişilebilir olmasını mümkün kılacak düzenlemeleri içermektedir. Bilgi yönetimi ile, kurumsal düzeyde gerçekleştirilmek istenen birçok amaç bulunmaktadır. Söz konusu amaçlardan en önemlisi, örtük bilginin açık bilgiye, açık bilginin ise daha açık bilgiye dönüştürülmesidir. Bu, bir anlamda kayıtlı olmayan bilgilerin kayıt altına alınmasını, kayıt altına alınanların da erişilebilir olmasını ifade etmektedir⁹.

2.2. Demokratik Topumlarda Bilginin Önemi

Demokrasi, sadece insanın insanla değil, insanın toplum ve devletle olan ilişkisini diğer siyasi sistemlere göre en fazla koruyan ve teminat altına alan bir rejimdir. Diğer bir ifadeyle demokrasinin ayırt edici özelliği, bütün kurum ve kurallarının bireyi, birey hak ve özgürlüklerini tanımlayışında yatmaktadır¹⁰.

Birey açısından demokrasinin açık ve net bir tanımı yapılacak olursa; bir toplumda birey hakkını korkusuzca arayabiliyor ve elde edebiliyorsa, o toplumda demokrasiden söz

⁷<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

⁸ Odabaş, 2006, s.3.

⁹ Odabaş, 2005, s.4.

¹⁰ Ural, Şafak, Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey, 1988, s.452, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9508.pdf>, Erişim Tarihi: 28.03.2010

edilebilir¹¹. Demokratik rejim, değişen dünya koşullarına ve toplumun sorunlarına cevap verebilmek ve bu sorunların üstesinden gelebilmek için sürekli yenilenmek ve değişime ayak uydurmak zorunda olan bir yönetim sistemidir¹².

Bilgi ve teknolojiye meydana gelen büyük değişimlerin insanlığı sanayi toplumunun uğradığından çok daha köklü değişim ve dönüşümlere uğratacağı belirtilmektedir. Günümüzdeki teknolojik devrimin diğerlerinden temel farkı, bilginin odak haline gelmesidir. Bilgi hem bir hammadde hem de çıktı haline gelmiş bulunmaktadır¹³.

Bilgi toplumunun, teknoloji ve bilgi temelinde şekillenen ve itici gücünü küreselleşmenin dinamizminden alarak gelişme gösteren sanayi sonrası toplum biçimi olduğunu da söyleyebiliriz. Bilgi toplumunda temel kaynak bilgi; bilgi toplumunun gelişmesini sağlayan faktör ise bilişim teknolojileridir. Bu noktada, sanayi toplumunda refah yaratmanın temel unsuru olan sanayi sektörü yerini gitgide bilgi sektörüne bırakmaktadır¹⁴. Bilgi toplumlarında insan ön plana çıkmakta ve insanın birey olarak zevk ve tercihleri öncelik taşımaktadır¹⁵. Bilgi çağını yaşayan bugünkü toplumlar ve toplumda yaşayan bireyler için bilgi, anahtar işlevini görmektedir. Yaşanılan her çağa damgasını vuran bilgi; insan gücü, maddi kaynak, materyal ve enerji gibi sektörler dikkate alınarak kalkınmışlık ölçütü olarak kabul edilmektedir¹⁶.

Devletle birey ve bürokrasi ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilerde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bireyin devlet

¹¹ Ural, s.454.

¹² Arslan, Rıza, Siyasi Sistem Önerisi, Vıpaş Yayınevi, Bursa, 2001, s.15-16.

¹³ Al, Hamza, (2002), Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2002, s.69

¹⁴ http://www.kav.org.tr/bilgi_toplumu_sempozyumu.aspx, Erişim Tarihi: 31.03.2010

¹⁵ Kaya, s.1.

¹⁶ Sağsan, Mustafa, Gelişmişliğin Vazgeçilmez Unsuru: Ulusal Bilgi Politikası, 2010, s.1, <http://strateji.cukurova.edu.tr/BILGI/01.htm>, Erişim T: 28.03.2014.

karşısındaki konumunda, bazı alanlarda vatandaşlıktan müşteriye doğru geçildiğine yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Bunun yanında küreselleşme ile beraber geleneksel ulus devlet modelinin yoğun olarak sorgulanması gündeme gelmiştir. Toplumların uluslararası ölçekte paylaşabilecekleri insan hakları, hukuk devleti, piyasa ekonomisi gibi değerler giderek artmaktadır. Bu da küresel düzeyde yönetişimi ve onun kurumlarının oluşumunu gündeme getirmiştir¹⁷.

İçinde yaşadığımız bilgi çağında, bilgi ve bilgiye erişimin önemi yadsınmaz bir gerçektir. Bilgi; erişimin doğru, güncel ve gereksinim duyulduğu anda gerçekleşmesi ise karar alma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır¹⁸.

Bilgilenme hakkı, modern demokrasilerin ayırt edici bir özelliğidir. Bilgilenme hakkı veya yasadaki ifadesiyle bilgi edinme hakkı da idarenin saydamlığı açısından bulunması zorunlu bir haktır. İyi idare gerçek bir siyasal sistemdir. Bu sistem de saydam yönetimdir. Saydam yönetimin varlığı ise bireysel bilgilenme hakkının varlığına ve sır kavramının sınırlandırılmış olmasına bağlıdır¹⁹.

Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve insanların bilinç düzeylerinin artmasıyla birlikte toplumların yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni dönemde artık daha fazla demokrasi ve insan hakları, devletin halk için var olduğu gerçeği ve vatandaşının isteklerine duyarlı olması gerektiği genel kabul görmektedir. Türkiye’de son dönemde yasal yönden önemli değişiklikler yapılarak kamu yönetiminde açıklık ve şeffaflık ilkeleri hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. İdarenin her türlü

¹⁷ Al, s.14.

¹⁸ Atılın, 2009, s.202.

¹⁹ Şavran, Yasemin, Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü, 2006, s.14, (Kocaeli Ün. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

faaliyetinde vatandaşlara bilgi vermesi, kamusal faaliyetlerin topluma açık bir hale getirilmesi beklenmektedir.

2.3. Bilgi Türleri

Organizasyonlar için iki tip bilgiden söz edilebilir: Bunlardan ilki örtük bilgi diğeri ise açık bilgidir²⁰. Bununla birlikte bilgi, içeriğine göre bireysel ve kurumsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel bilgi, kurumsal bilgi tabanının gelişmesi için gerekli olan kişisel bilgi, beceri ve yeteneklerden oluşmaktadır. Kurumsal bilgi ise bireysel bilgilerin toplamının yanı sıra, diğeri organizasyonlar tarafından kolayca taklit edilemeyecek şekilde insan, teknoloji ve yönetim ilkeleri arasında üretilen bilgi kaynaklarını ifade etmektedir. Bu bilgilerin diğeri kurumlar tarafından taklit edilmesi zordur çünkü söz konusu üç unsur arasında oluşturulan etkileşim, kurumun kendine özgü tarihini ve kültürünü yansıtmaktadır²¹. Bu çalışmada bilgi türleri örtük bilgi ve açık bilgi olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

2.3.1. Örtük Bilgi

Örtük bilgi, çalışanların uzmanlık ve deneyimleri sonucunda oluşan, kayıtlı olmaksızın yalnızca bireylerin zihinlerinde yerleşik olan bilgilerin yanı sıra herhangi bir şekilde kayıtlı ancak erişime kapalı olan bilgileri de ifade etmektedir. Bu bilgi türünün potansiyel kaynaklar arasında değerlendirilerek ortaya çıkarılıp üretime yararlı hale getirilmesi sağlanmalıdır. Yalnızca bir kişinin ya da birimin bildiği bilgilerin pek çok kişi ya da birimle paylaşımını başarmak, bilgi yönetimi ile varılmak istenen temel hedeftir. Bu bakımdan örtük bilgi oranının mümkün olduğu kadar az olması için çaba sarf edilmelidir²².

Kişilerin zihinlerinde olan, bildikleri ancak çoğu zaman ifade edemedikleri bilgiye “örtük bilgi” adı verilmektedir. Örtük bilgi

²⁰ Atılğan, 2009, s.204.

²¹ Odabaş, 2005, s.4.

²² Odabaş, 2006, s.6.

çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazılarında yer verecek olursak: Celep ve Çetin “insan hafızasında yer alan; ancak yapılandırılmış kayıt altına alınmış olmayan bilgi” olarak tanımlamakta, Lee ve Yang ise “Örtük bilgiyi tamamen açıklanamayan ve sadece uzun bir çıraklık sürecinden sonra bir kişiden diğerine geçen bilgi olarak tanımlamaktadır. Örtük bilgi aynı zamanda kişinin inançları, değerleri, hisleri, kabiliyetleri, tecrübeleri ve alışkanlıklarıyla da bağlantılıdır²³.

2.3.2. Açık Bilgi

Örgütte çalışan her bireyin ulaşip kullanabildiği bilgi türü açık bilgi olarak nitelendirilmektedir. Bilgi yönetimi ile varılmak istenen asıl hedef, örgütlerde bu tür bilgi birikiminin oranını artırmaktır. Örgütte pek çok bireyin bildiği ancak, bir ya da birkaç kişinin bilmediği bilgi ise kör bilgi olarak değerlendirilmektedir²⁴.

Açık bilgi, örtük bilgiye göre daha kolay söylenebilen, iletilen ve bireyler/organizasyonlar arasında kolayca aktarılabilen bilgilerdir. Açık bilgiler, formüller, ders kitapları veya teknik belgelerde yer almaktadır. Açık bilgi, el kitapçığı veya standart faaliyetlerden kolayca elde edilebilir ve öğretilen dersler veya kişisel okunan kitaplar ile paylaşılabilen ve organizasyonun felsefesi ve stratejisindeki gibi iş yöntemleri biçimini almaktadır²⁵.

3. BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU

1990’larda kendisini iyice hissettiren küreselleşme süreci ile birlikte klasik ulus devletlerin yapılarında ve yönetim anlayışlarında birtakım değişiklikler söz konusu olmuştur. İletişimin hızlı bir şekilde gelişmesi ve ekonomik ilişkilerde yeni bir sürecin başlaması ile birlikte geleneksel kamu yönetimi anlayışları terk edilerek modern yönetim sistemleri benimsenmeye başlanmıştır.

²³ Atılğan, 2009, s.205.

²⁴ Odabaş, 2006, s.6.

²⁵ Atılğan, 2009, s.205.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kabul edilip uygulanması, yönetime katılan ve yönetimi denetleyen bireyleri ortaya çıkarmıştır. Şeffaflığın araçlarından biri olan bilgi edinme hakkıyla birlikte kamu kurum ve kuruluşlarının üzerine düşen görevler de artmıştır. Bugün çağdaş demokrasilerde, idarenin yaptığı iş ve işlemlerden sadece idarenin istediği veya izin verdiği kadarının bilinmesi değil, kişilerin gereksinim duyduğu bilgi ve belgelere ulaşabilmesi söz konudur²⁶. Bilgi özgürlüğü ya da bilgi edinme hakkı hem çok eski ve bilinen anayasal kavramların bir devamı, hem de çağın ortaya çıkardığı yeni anayasal ve yönetsel gereksinimlerin sonucu oluşan yeni bir kavramdır²⁷.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun birinci maddesinde kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek olarak belirtilmiştir. Kanun'un ikinci maddesinde ise kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanacağı vurgulanmıştır²⁸.

Şeffaflık ve açıklık gibi iki önemli unsuru temelinde barındıran Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun iki ayrı yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki; kurum ve kuruluşların “bilgi verme ödevi”, ikincisi ise; vatandaşların “bilgi edinme hakkı”dır²⁹. Kurum ve kuruluşlar, bu Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü

²⁶ Yüksekli, Başak, Bilgi Edinme Hakkı Yasası'na Göre Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Görevleri, 2008, s.i, (Kırıkkale Ün. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

²⁷ Yaşamış, D. Firuz, “Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı”, 2004, s.1, http://www.bilgiedinnehakki.org/doc/Anayasa_Hukuku_ve_Insan_Haklari_Acisindan_Bilgi_Edinme_Hakki_F_Yasamis.pdf, Erişim Tarihi: 28.03.2014

²⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

²⁹ Yüksekli, 2008, s.18.

bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlü kılınmışlardır³⁰.

Kamu Kurum ve Kuruluşları başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi on beş iş günü içinde sağlamak zorundadırlar. Ancak istenen bilgi veya belgenin başvurulmuş kurum ve kuruluş içerisinde başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine yazılı olarak ve on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir³¹.

Bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazları incelemek, kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere; Başbakanlığa bağlı Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur³².

Kanun, kurum ve kuruluşlarca yapılmış olan bazı işlemleri kapsam dışı bırakmıştır. Bunlar; yargı denetimi dışında kalan işlemler, devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler, istihbarata ilişkin bilgi veya belgeler, idarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticarî sır, fikir ve sanat eserleri, kurum içi düzenlemeler, kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler, tavsiye ve mütalaa talepleri gibi ayrıntısı yönetmelikte

³⁰<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

³¹<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

³²<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

belirtilmiş konuları kapsamaktadır³³. Bilgi edinme birimlerinde görevli personel, bilgi edinme başvurusunda bulunan kişilere yol göstermekle ve yardımcı olmakla yükümlü kılınmıştır³⁴.

AB mevzuatında da kamu görevlilerinin elinde bulunan resmi belgelere, istek üzerine, ırk ayırımı gözetilmeksizin herkesin erişebilmesinin garanti edilmesi vurgulanmaktadır³⁵. Bilgi edinme olgusu ya da süreci hem “özgürlük” ve hem de bir “hak” olarak nitelendirilebilir³⁶.

4. BİLGİ EDİNME KANUNU ÇERÇEVESİNDE KAMU KURULUŞLARINDAN BİLGİ EDİNME YOLLARI

Bilgi Edinme Kanunu ile birlikte vatandaşların kanundaki istisnalar saklı olmak üzere istedikleri bilgiye erişme hakkı sağlanmıştır. Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde bilgi edinme yollarını belirtmeden önce bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak iki ayrı sistemi açıklamak faydalı olacaktır.

Birinci sistem bilgi edinmeyi idarenin takdirine bırakan sistemdir. Bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak herhangi bir mevzuat yoksa bilgi verme veya alma idarenin takdir yetkisine bırakılmıştır. Bilgi edinmenin idarenin takdir yetkisine bırakılmasındaki amaç yönetimdeki açıklığı sınırlandırmaktır. Bu sisteme sahip olan ülkelerde, hangi tür bilgi ve belgelerin nasıl, ne zaman ve ne şekilde vatandaşın bilgisine sunulacağını tamamen idare belirlemektedir. Genel olarak yönetilenler, ilgili idarenin basın ve yayın organları aracılığı ile yapmış oldukları demeçler ile bilgi edinirler. Bu sistem vatandaşın bilgi edinmesi değil idarenin bilgi vermesi olarak adlandırılabilir. İdare vatandaşın bir hakkı olarak değil tamamen

³³<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

³⁴<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21826.html>, Erişim Tarihi:17.01.2014

³⁵http://www.bilgiedinnehakki.org/tr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=0&Itemid=18&limit=9&limitstart=72, Erişim Tarihi:22.01.2014

³⁶ Yaşamış, s.2.

kendi inisiyatifine bağılı olarak bir hakkı bahşetme, bağışlama olarak bilgi vermektedir. İdare edilenler, idarecilerin verdiğı bilgi ve belgelerle yetinmek zorunda kalacaktır. Demokrasinin ve hukuk devletinin tam olarak uygulanmadığı ÷lkelerde bu sistem geçerlidir³⁷.

İkinci sistem ise bilgi edinmeyi idarenin takdirine bırakmayıp bir hak olarak düzenleyen sistemdir. Bu sistemde, vatandaşların istediğı bilgi ve belgelere erişimi bir hak olarak düzenlenmiş olup, idare bu konuda mevzuatın saklı tuttuğı istisnalar hariç istenilen bilgi ve belgeleri vermek zorundadır. Bu sistemde bireylerin bilgi ve belgelere ulaşması ve açıklık kural, gizlilik ise istisnadır. Bu sistem de kendi içerisinde herkese açıklık ve taraflara açıklık şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Eğer bir bilgiden herkesin yararlanması öngör÷lüyorsa herkese açık olan bir sistem, sadece bilgi edinmek isteyen kişiyi ilgilendiren bir belge veya bilgi veriliyorsa sadece taraflara açık olan bir sistemden söz edilebilir. Bilgi ve belgelerin taraf gözetmeksizin herkese açık olduğı bir sistemin, kişilerin özel hayatını ilgilendiren bazı konuların açığa çıkmasına yol açabilmesi yönünden sakıncaları vardır. Örneğın, bireyin geçmişini ilgilendiren adli sicillerinin ve sabıklarının sadece kendilerinin bilmesi, başka kişilerin bu kayıtları öğrenmesi halinde kötüye kullanması söz konusu olabilir. Böylece bilgi edinme hakkı kötüye kullanılmış olur. Bu durumu gözeten yasa koyucu Adli Sicil Kanunu'nda sadece ilgilinin adli sicil ve sabıka kaydını almasını öngörmüştür. Açıklanan bu nedenlerle, bizce en uygun olan sistem genel bilgilere herkesin ulaşması kaydıyla taraflara açıklık ilkesinin uygulandığı sistemdir.

Kamu kurumlarından bilgi edinmenin değışik yolları vardır. Aşağıda bu yollara değınilecek olup söz konusu hakla ilgili olarak kamu yönetiminde oluşturulan birimlere değınilecektir.

³⁷ Şavran, s.32.

4.1. Dilekçe Hakkı

Demokratik bir devlette, idarenin eylem ve işlemlerinde şeffaflık temel bir ilkedir. Şeffaflığın gerçekleşmesinin en önemli araçlarından biri dilekçe hakkıdır. Dilekçe hakkının kullanılması ile birlikte bireyler, kendileri veya başkaları ile ilgili sorunları yargı organları dışında devletin diğer organlarına başvurarak çözebilme hakkına sahip olmuşlardır.

Dilekçe hakkının ne zaman ortaya çıktığı konusunda kesin bir tarih verilemez. Ancak niteliği gereği dilekçe hakkının yönetici-yönetilen ayrımının ve ilişkisinin ortaya çıktığı ilk andan itibaren ortaya çıktığı söylenebilir.

Dilekçe hakkının, uygulandığı ülkedeki siyasi rejimle ve onun dayandığı hukuk sistemi ile yakın ilişkisi vardır. Avrupa'da derebeyliklerin yıkılışı ve merkezi devletlerin güçlenmesi ile mülk devleti anlayışı yerini polis devleti anlayışına bırakmıştır. Polis devletinde yönetenlerin hukuk kurallarına bağlı olmayıp yönetilen bireyler bilgi ve belge istediğinde devletin bilgi ve belge vermesi bir lütuf olarak görülmektedir. Faşist ve komünist sistemlerde de bireylerin haklarına saygı gösterme gibi bir düşünce olmadığından dolayı aynı anlayış geçerlidir. Ancak SSCB Anayasası'nda yer almamakla birlikte 1933 tarihli "Emekçilerin Başvurmalarına ve Gerekli Tedbirlerin İncelenmesine Dair SSCB Merkez İdare Komitesi Kararı"nda dilekçe hakkı düzenlenmiştir³⁸. Ülkemizde ise, demokratik devletlerin anayasalarında olduğu gibi, 1982 anayasasında dilekçe hakkına yer verilmiştir.

Dilekçe hakkı, 1961 ve 1982 Anayasalarında "siyasi haklar ve ödevler" bölümünde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 74. maddesi "...vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamuyla ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük

³⁸ Kenan, Kenan, Türk Kamu Hukukunda Dilekçe Hakkı ve Kullanma Usulü, 2007, (Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.17.

Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.” şeklinde düzenlenmiştir. Dilekçe hakkı bireylerin devlet yönetimine katılma hakkını sağladığı için aktif statü hakları da denilen birinci kuşak haklardan olup insan haklarının korunmasında önemli araçlardan biri olan hak arama özgürlüğü ve başvuru yollarından biridir.

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'da dilekçe hakkının kullanımının usul ve esasları belirlenmiştir. Dilekçe hakkı, idareden cevap almak üzere bilgi edinmeyi, şikâyetle bulunularak idareyi denetlemeyi ve önerilerde bulunulmak suretiyle demokratik katılımı sağlamaktadır³⁹.

Yargı makamlarının görevine giren bir konu ile ilgili olarak yapılan başvurular dilekçe hakkı kapsamında değerlendirilmemektedir. Aslında bu hüküm kuvvetler ayrılığı sisteminin bir gereği olup aksi bir düzenleme yargının görev alanına giren bir konuda yürütmenin bir organı olan kamu kurumlarının görüş beyan etmesi şeklinde yorumları ortaya çıkarıp, bu durumda yargıya müdahale olarak nitelendirilebilir.

Bireylerin yaptıkları başvuruların sonucunda otuz gün içerisinde dilekçe sahiplerine gerekçeli olarak cevap verilir. Bu süre içerisinde cevap verilemediği takdirde dilekçenin akıbeti hakkında bilgi verilir. Dilekçenin ilgili olamayan bir makama gönderildiğinde başvuru makam ilgili makama dilekçeyi göndermek zorundadır. TBMM'de dilekçeleri incelemek ve cevap vermekle görevli Dilekçe Komisyonu oluşturulmuştur. Dilekçe Komisyonunda bir başvurunun cevaplanması ve karara bağlanması altmış gündür.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi ile ilgili olarak Türk Ceza Kanununun 121. maddesinde cezai hüküm

³⁹ Şavran, s.74.

konulmuştur. Bu madde hükmüne göre, kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde failin altı aya kadar hapis cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir.

Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının önemli bir parçasıdır. Dilekçe hakkı dolaylı olarak bilgi edinme hakkının en somut anayasal dayanağını oluşturmaktadır. Bu nedenle bilgi edinme hakkı açısından dilekçe hakkı önemli bir haktır. Dilekçe hakkı sayesinde bireyler, kendileri veya başkaları ile ilgili olarak yargı organlarının denetimi dışındaki konular ile ilgili olarak bilgi edinip, belgelere ulaşabilmektedir.

4.2. Kamu Kurumlarının Bilgilendirmesi

Ülkemizde kamu kurumları, bireylerin haklarını ilgilendiren veya bireylerde merak uyandıran birçok işlem tesis etmektedir. Bireyler, bu işlemlerle ilgili olarak işlemi yapan kurumdan bilgi isteyebilir. Ancak bazı durumlarda işlemi yapan veya eylemi gerçekleştiren kamu kurumları resen harekete geçerek bireyleri bilgilendirebilmektedir. Bu bilgilendirme yöntemi genellikle ilgili mevzuattan kaynaklanmaktadır.

Kamu kurumları yaptıkları bir işlemle ilgili olarak o işlemin muhatabı olan kişinin bir hakkı kayboluyorsa bu konuyla ilgili olarak hakkı ihlal edilen kişiyi bilgilendirmek zorundadır. Örneğin, idare bir kişinin mülkiyet hakkı ile ilgili olan kamulaştırma işlemi yaparken ilgiliye haklarını savunması amacı ile kamulaştırmanın kapsamı, mülkiyet sahibinin söz konusu mülkiyeti ile ilgili olarak mülkiyetinin ne kadar kullanılacağı gibi bilgileri vermek zorundadır.

Kurumların bilgilendirmesi, 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile düzenlenmiştir. Bir hakka ilişkin uyuşmazlığın çözümlenmesi amacıyla açılan davalarda ve yürütülen soruşturmalarda ilgili olarak verilen kararlar Tebligat Kanunu hükümlerine göre ilgili taraflara

tebliğ edilerek bu kararlardan ilgililerin bilgi edinmesi sağlamak istenmiş böylece ilgililerin hakları korunmak istenmiştir.

Avukatlık Yasasının ikinci maddesine göre, kanunlardaki özel hükümler istisna olmak üzere, kurumlar vekâletname ibraz eden avukata istediği belgeleri vermek zorundadır. Bilgi edinme hakkı ile savunma hakkının kesiştiği bu düzenleme ile kurumlar bireylerin temsilcisi olan avukatlara bilgi ve belgeleri ulaşım imkânları sağlamak suretiyle bilgi edinme hakkının ifasını gerçekleştirmiş olmaktadır⁴⁰.

Kurumlar genellikle yaptığı işlem veya gerçekleştirdiği eylemlerle ilgili olarak bilgilendirme noktasında yazılı basın ve yayın organlarını kullanmaktadır. Yasama organı olan TBMM bir kanun çıkardığında bunun yürürlüğe girebilmesi için Resmi Gazetede yayımlanması gerekir. Kanunların Resmi Gazetede yayımlanması zorunluluğuyla kişilerin kanun hakkında bilgi edinebilmeleri de sağlanmıştır. Yürütmenin bazı düzenlemeleri de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmektedir. Ancak Resmi Gazete herkes tarafından düzenli bir şekilde okunan bir gazete olmadığından söz konusu düzenlemelerle ilgili olarak kamu kurumlarının bilgilendirme işlemi yetersiz kalmaktadır. Özellikle kamu kurumlarının internet sayfalarının oluşturulması sonucu alınan karar ve yapılan eylemlerden bireylerin haberdar edildiği günümüzde, yapılan düzenlemelerle ilgili olarak daha iyi bir alt yapının oluşturularak gazete, dergi ve diğer iletişim araçları yoluyla, düzenlemelerden bireylerin hızlı bir şekilde haberdar edilmesi, bilgi edinme hakkı için olumlu bir gelişme olacaktır.

4.3. Başbakanlık İletişim Merkezi

Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER), bilişim ve iletişim teknolojileri kullanılarak oluşturulan bir halkla ilişkiler uygulamasıdır. BİMER ile oluşturulan sistemle birlikte birey ile

⁴⁰http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1136&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=avukatlik_kanunu, Erişim Tarihi:31.05.2014,

devlet arasındaki iletişim kanallarının tümünün açık tutularak başvuruların her zaman ve her yerde yapılması sağlanmıştır. Yapılan başvurulara da en kısa zamanda cevap verilmesi amaçlanmıştır. BİMER uygulamasına 24.02.2006 tarihinde geçilmiştir⁴¹.

BİMER uygulaması ile birlikte Kaymakamlık, Valilik ve Bakanlıklarda Halkla İlişkiler Müracaat Büroları kurulmuştur. Valilikler ile “Alo 150” telefon hattından da doğrudan iletişim kurulabilmektedir. Yapılan başvuruların cevapları en kısa zamanda başvuru sahibine verilmektedir. Her ayın sonunda yapılan başvuruların sayısı, ne kadar zaman süre içerisinde cevap verildiği sistem tarafından rapor edilip Başbakanlığa, tüm Bakanlık ve Valiliklere gönderilmektedir.

Bilgi Edinme Kanunu, Dilekçe Hakkının Kullanılması Hakkındaki Kanun, Kamu Görevlileri Etik Kurulu’na yapılacak başvurular ile insan hakları ihlalleri hakkındaki başvurular BİMER aracılığı ile yapılabilmektedir. Bilgi edinme talebinin yazılı olması zorunlu olduğundan “Alo 150” hattı ile bilgi edinme talebinde bulunulamamaktadır.

BİMER’e başvurular içerisinde, öğretmen alımı ile ilgili talepler, öğrencilerin öğrenim kredisi ve Başbakanlık bursu talepleri, emekli maaşlarının arttırılması ve asgari ücretin yeniden ele alınması talepleri, Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi’nin kapalı alanlarda sigara içilmemesini sağlayan kararına sahip çıkılması ile ilgili başvurular” öne çıkmaktadır⁴².

BİMER ile birlikte, bireyin bilgi edinme hakkının hızlı bir şekilde gerçekleşmesi sağlanmak istenmektedir. BİMER uygulaması sayesinde bireyler doğrudan istedikleri bilgiye ulaşma

⁴¹<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Bimer/pBimerMain.aspx>,Erişim Tarihi: 31.03.2010

⁴²<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Bimer/Docs/Subat2010.doc>, Erişim Tarihi: 31.03.2010

imkânını elde etmişlerdir. BİMER'in bireylere sağladığı psikolojik faydanın da unutulmaması gerekmektedir. Bireyler BİMER sayesinde sıkıntılarını aktaracak bir kamu görevlisini kısa bir zaman dilimi içerisinde karşısında bularak isteklerini yansıtır bir rahatlama içine girmektedir. Bazı kişiler yapmış olduğu başvuruların kurumun en üst yetkilisi tarafından bizzat değerlendirildiğini düşünmekte, bazı vatandaşlar ise yazdıklarının başbakana ulaşabileceğini umut etmektedir. Psikolojik yönü olumlu olmakla birlikte, kamu kurum ve kuruluşları BİMER başvurularına yönelik ciddi araştırma yapıp sorunu gidermek yerine, çoğu durumda şeklen süresi içerisinde geçiştirme cevaplar bulma yolunu tercih etmektedirler.

4.4. Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile birlikte üst kurul olarak Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu (BEDK) oluşturulmuştur. Bu kurul diğer ülkelerde kamu denetçisi, ombudsman gibi isimlerle bilinmekte olup Türkiye'de Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu olarak isimlendirilmiştir. Kurul, bağımsız bir otorite olup, kurul üyelerinin azledilmemesi bakımından organik, iş ve işlemlerinin yürütme organının vesayeti altında olmaması ve hiçbir organ veya makamdan talimat almaması nedeni ile fonksiyonel anlamda da bağımsızdır. Kurulun kararlarına karşı yargı denetimi açıktır⁴³.

Kurulun yapısı, görevi ve işleyişi 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasası ile belirlenmiştir. Yasanın 14. maddesine göre bilgi edinme başvurusu ile ilgili olarak verilecek kararları inceleyerek kurumlar ile ilgili olarak bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin kararlar vermek kurulun görevidir. Kurul dokuz üyeden oluşmakta olup birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içerisindeki önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku, idare hukuku ve anayasa hukuku alanında profesör veya doçent unvanına sahip kişiler içerisinde gösterileceği iki aday,

⁴³ Yüksekli, s.81.

bir üyesi Türkiye Barolar Birliği'nin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanı'nın önerisi üzerine Adalet Bakanlığı'nda idari görevlerde çalışan hakimler arasından Bakanlar Kurulu'nca seçilmektedir. Kurul başkanı, kurul üyelerince kendi aralarından seçilmektedir. Kurul gerektiğinde ilgili Bakanlık ve diğer kurumlar ile sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini bilgi almak üzere toplantıya katılmaya davet edilebilmektedir.⁴⁴

Kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan bilgi edinme hakkı kapsamındaki başvuruların reddi durumunda başvuran, kararın kendisine tebliğinden itibaren yargı yoluna başvurmadan on beş gün içerisinde Kurula itiraz edebilmektedir. 17.11.2005 tarih ve 5432 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce Kurul sadece "devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler ile ülkenin ekonomik çıkarına ilişkin bilgi veya belgelerin" reddine karşı yapılan itirazları incelemekle görevli iken değişiklikten sonra bu sınırlandırma kaldırılmıştır. Kurula yapılan itirazlara otuz gün içerisinde cevap verilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Kurula başvuru takdiri olup başvurusu reddedilen kişi doğrudan yargı yoluna da başvurabilme hakkına sahiptir⁴⁵.

Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu (BEDK) ile kamu kurumlarının bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak verdikleri kararlara karşı yapılabilecek itirazların hızlı bir şekilde değerlendirilmesi imkânı sağlanmıştır. Türkiye'deki yargı sisteminin yavaş işleyişi de göz önünde tutulduğunda Kurulun işlevi daha iyi bir şekilde anlaşılmış olacaktır.

⁴⁴ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

⁴⁵ Konak, Savaş, Demokratik Bir Açılım Olarak Bilgi Edinme Hakkı, 2007, s.77, (Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi)

5. BİLGİ EDİNME KANUNUN UYGULANMASINDA YAŞANAN SORUNLAR

Bilgi Edinme Kanunu ile amaçlanan, demokratik ve şeffaf bir yönetimin gereği olarak bireylerin bilgi edinme hakkına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Böylece bireylere bilgi ve belgelere erişim hakkı sağlanarak, bireylerin idarenin yaptığı işlemlerle ilgili bilgi sahibi olmaları olanaklı hale gelmiştir. Bilgi Edinme Kanunu olmayan bir ülkede bu hak, idarenin uygulamasına veya geleneklere göre şekillenmektedir⁴⁶. İdarenin faaliyetleri konusunda kendiliğinden açıklama yapması beklendiği takdirde idarenin bilgi açıklaması çoğu zaman yeterli açıklıkta olmayacağından demokratik devletin gereklerinden biri olan şeffaflık ilkesi gerçekleşmemektedir. Bu nedenle Bilgi Edinme Kanunu'nun çıkartılması, özellikle Avrupa Birliğine uyum sürecinde ivme kazanan demokratikleşme olgusunun göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de yeterli altyapı oluşturulmadan kanunların çıkartılması uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde çıkarılan kanunlar bakımından açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Bilgi Edinme Kanunu'nda Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki yasalardan olup, yeterli bir altyapı oluşturulmadığı ve uygulamadaki sorunlardan bazıları öngörülemediği için 2005 yılında çıkartılan 5432 sayılı yasa ile bazı hükümleri değiştirilmiştir. Bu nedenle gerekli bir altyapı ve bilgilendirme yapılmadan kanunun çıkartılması özellikle Kanunun yürürlüğe girdiği ilk zamanlarda uygulamadaki sorunların temel sebebini oluşturmaktadır. Bilgileri verecek veya belgelere ulaşımı sağlayacak kamu görevlilerinin kanunun yürürlüğe girdiği ilk dönemlerde bilgi ve belgeleri vermediği görülmekteydi. Örneğin

⁴⁶ Kaya, Emre, Kamu Yönetiminde Şeffaflık ve Bilgi Edinme Hakkı Çerçevesinde Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi, 2006, s.94, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Adalet Bakanlığı, Hakim ve Cumhuriyet Savcıları hakkında doldurulan olağan müfettiş raporlarını vermekten kaçınmış; ancak daha sonra Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun kararı üzerine söz konusu belge ve bilgiler ilgililerine verilmeye başlanmıştır.

Bilgi Edinme Kanunu'nun kapsamlı ilgili ikinci maddesi değerlendirildiğinde dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Bu maddeye göre Kanunun uygulanma alanı, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Bu düzenleme ile hangi kuruluşların kapsam içinde kaldığı anlaşılammaktadır. Örneğin, yasama ve yargı organlarının bu kapsam içinde değerlendirilip değerlendirilmediği açık bir şekilde belirtilmemiştir. Özel sektör kuruluşlarının Kanunun kapsamı dışında kalması önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Kanunda ticari sır ile ilgili olarak bir istisna belirtilmişse de bu eksiklik özel kuruluşlar lehine eşitliği bozan bir durum oluşturmaktadır. Özel sektördeki kurum ve kuruluşlarda ticari sır kavramı dışında kalan bilgi ve belgeleri açıklamak zorundadır⁴⁷. Yasa koyucu ticari sır kavramını istisna olarak tutmuştur. Bizce bu istisnanın mefhumu muhalifinden anlaşılması gereken ticari sır kavramı dışındaki özel sektör kuruluşlarının da bilgilere ve belgelere erişim hakkı ile yükümlü olmasıdır. Aksi yönde bir görüş anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olup kapsam bakımından Kanunu Anayasanın 10. maddesine aykırı hale getirdiği ileri sürülebilir.

Kanunun 5. maddesinin 2. fıkrasında yer alan “diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz” şeklindeki düzenlemenin yasama tekniğine uygun olmadığı ileri sürülebilir. Bir yasanın başka bir yasa ile ilgili genel bir hüküm getirmesi yasama tekniğine uygun değildir. Bu durum uygulamacıları

⁴⁷ Yaşamış, s.20.

sıkıntıya düşürebilecek olup, ayrıca yasaların keyfi uygulanmalarına neden olabilecek niteliktedir⁴⁸.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 26. maddesinde, “kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır” şeklindeki düzenlemeyi içermektedir⁴⁹. Maddeye bakıldığında tamamen söz konusu belgelere ulaşım idarenin takdir yetkisine bırakılmıştır. Bu madde ile düzenlenen belgelere erişim bilgi edinme hakkını tamamıyla etkisiz hale getirmekte olup idarenin keyfi uygulamalarına yol açabilecek niteliktedir. Şeffaf devlet anlayışını sarsacak nitelikteki bu düzenleme ile ilgili olarak gerekli düzeltmenin yapılması ve “kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça” ibaresinin maddeden çıkartılması, Kanun ile amaçlanan şeffaf devlet anlayışına uygun bir adım olacaktır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 28. maddesinde yer alan düzenleme de sakıncalıdır. Bu madde hükmüne göre, gizliliği kaldırılmış bilgi ve belgeler, yasanın diğer belirtilen istisnalarına girmiyorsa bilgi edinme başvurularına açık hale gelmektedir. Bilgi veya belgenin gizliliğinin kaldırılmış olması demek, onun herhangi bir nedenle ulaşılabilirliğini engelleyen olguların ortadan kalkmış olması demektir. Eğer herhangi bir nedenle gizliliği kaldırılmış olan belgelere veya bilgilere ulaşamıyorsa, bu durum o bilgi veya belgenin hala gizlilik kapsamında olduğu anlamına gelmektedir. Bu hususun yasada düzenlenmiş olması bir çelişki olup söz konusu hükmün koşulsuz olarak bilgi edinme başvurularına açık hale getirilmesi uygun olacaktır⁵⁰. Bilgi Edinme Yasası ile amaçlanan, bireylerin bilgi ve belgelere erişimini sağlamaktır. Ancak yukarıda

⁴⁸ Yüksel, Cüneyt, Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik, 2005, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, s.225.

⁴⁹<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2014.

⁵⁰ Yüksel, 238.

belirtilen yasanın bazı hükümleri yasanın amacı ile çelişkilidir. Uygulamada yaşanan sıkıntıların asgari düzeye indirgenmesi isteniyorsa söz konusu kısıtlama içeren düzenlemelerin ortadan kaldırılması, yasanın özellikle “kapsam” gibi maddelerine açıklık getirilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

6. SONUÇ

İnsanlık, avcılık ve toplayıcılıktan tarım toplumuna, oradan sanayi toplumuna ve nihayet bilgi toplumuna geçiş yapmıştır. Günümüz toplumu bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla bilgi artık güç, zenginlik ve iktidar anlamına gelmektedir. Bilginin en önemli değer olduğu günümüz toplumlarında, iletişimin ve ulaşımın gelişmesiyle ortaya çıkan küreselleşme süreciyle birlikte, açıklık, şeffaflık, insan hakları ve demokrasi gibi kavramlar önem kazanmıştır.

Günümüzde demokrasi bilinen en iyi yönetim tarzı olarak değerlendirilmektedir. Demokrasilerde birey her zaman ön plana çıkmakta, bireyin kişisel hak ve özgürlüklerinin mümkün olduğunca genişletilmesi önem kazanmaktadır. Bilgi edinme hakkı, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez haklardan biridir. Kişilere bilgi edinme hakkının verilmiş olması aslında yönetimden yönetişime geçişi de ifade etmektedir. Çünkü bilgi paylaşımı bir nevi iktidarın paylaşılması anlamına gelmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarında bulunan bilgilere vatandaşların erişim imkanlarına sahip olmaları demokratik yönetim için vazgeçilmez koşuldur. Kişi hak ve özgürlüklerinin tümünde olduğu gibi bu hakkın da yasa ile güvence altına alınmış olması demokratik bir yönetim için önemlidir.

Bilgiye erişim hakkının yasalarla güvence altına alınması, şeffaf yönetimin sağlanması için önemli bir adımdır. Küreselleşme olgusuyla birlikte hız kazanan gün ışığında yönetim kavramı dünya devletlerini kamu yönetiminde reform çalışmaları yapmaya zorlamıştır. Bu nedenle açıklık ve şeffaflığın en önemli

unsurlarından biri olan bilgiye erişim hakkı, reform çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Diğer tüm organizasyonlarda olduğu gibi günümüzde kamu kurum ve kuruluşlarında da bilgi kaynakları artmıştır. Bu bağlamda kurumsal bilgilerin belli usullerde sınıflandırılması, kayıt altında olmayan bilgilerin kayıt altına alınarak ihtiyacı olanların kullanımına sunulması önem kazanmaktadır. Bu ise iyi bir bilgi yönetim sisteminin kurulması ile mümkündür.

Bilgi edinme hakkı, kamunun elindeki bilgi ve belgelere, ihtiyacı olduğunda, vatandaşın ulaşabilme olanağını ifade etmektedir. Demokratik toplumlarda devletin şeffaflığı esas olduğundan bu hakkın kullanılmasında sorun yaşanmaması gerekir. Ancak ülkemiz henüz geleneksel yönetim anlayışından çağdaş yönetime geçiş aşamasında olduğundan, bilgi edinme hakkının kullanılmasında bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların bir kısmı çalışmada açıklandığı üzere kanunun kendisinden kaynaklanmaktadır. Asıl üzerinde durulması gereken sorun ise bazı kamu görevlilerinin geleneksel anlayışın etkisinden kurtulamayarak yeni anlayışı benimseyememeleri ile bazı vatandaşların bilgi edinme yolları ve usulü konularında yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Bu sorunun giderilmesinde en önemli husus ise, özellikle kamu görevlilerinin, çağdaş kamu yönetimi anlayışlarını benimsemeleri ve uyum sağlamaları ile mümkündür.

KAYNAKÇA

- AL, Hamza, Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, Bilimadamı Yayınları, Ankara, 2002.
- Arslan, Rıza, Siyasi Sistem Önerisi, Vipaş Yayını, Bursa, 2001.
- Atılğan,, Doğan, Demokratikleşme Sürecinde Halk Kütüphaneleri, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, C:17, S.4, 2003, ss:381-385.
- Atılğan, Doğan, “Bilgi Yönetimi Kavramı ve Gelişimi”, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, C:23, S.1, 2009, ss:201-212.
- “Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas Ve Usuller Hakkında Yönetmelik”, Yay. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 27/04/2004-25445
- Çevik, Merve, “Bilgi Toplumu: ‘Network Cities’ Yaklaşımı ve Enformasyon Toplumunun Sosyolojisi”, 2010, <http://www.planlama.org/index.php/aratrmalar/makaleler/1549-bilgi-toplumu-network-cities-yaklam-ve-enformasyon-toplumunun-sosyolojisi>, Erişim Tarihi: 21.08.2014.
- Kaya, Emre, Kamu Yönetiminde Şeffaflık ve Bilgi Edinme Hakkı Çerçevesinde Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulama Sürecinin Değerlendirilmesi, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.
- Kaya, Muammer, “Bilgi Toplumuna Geçiş/Dönüşüm Sancıları”, 2006, <http://www.turkstudent.net/content/article>

- /6208/bilgi-toplumuna-gecis-donusum-sancilari.html, Erişim Tarihi: 28.03.2014
- Kenan, Kenan, , Türk Kamu Hukukunda Dilekçe Hakkı ve Kullanma Usulü, (Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007.
- Konak, Savaş, Demokratik Bir Açılım Olarak Bilgi Edinme Hakkı, (Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), 2007.
- ODABAŞ, Hüseyin, "Bilgi Yönetimi Sistemi" Bilgi Çağı Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri. Ed.: Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005.
- ODABAŞ, Hüseyin, "Bilgi Yönetimi",2006, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/publication>, Erişim Tarihi: 28.03.2010
- SAĞSAN, Mustafa, Gelişmişliğin Vazgeçilmez Unsuru: Ulusal Bilgi Politikası, 2010, <http://strateji.cukurova.edu.tr/BILGI/01.htm>, Erişim T: 28.03.2010.
- ŞAVRAN, Yasemin, Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü, (Kocaeli Ün. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.
- URAL, Şafak, Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey, 1988, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9508.pdf>, Erişim T: 28.03.2010.
- YAŞAMIŞ, D. Firuz, Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı, 2004,http://www.bilgiedinmehakki.org/doc/Anayasa_Hukuku_ve_Insan_Haklari_A

cisindan_Bilgi_Edinme_Hakki_F_Yasami
s.pdf, Erişim Tarihi: 28.03.2014

YÜKSEKLİ, Başak, (2008), Bilgi Edinme Hakkı Yasası'na
Göre Kamu Kurum ve Kuruluşlarının
Görevleri, (Kırıkkale Üniv. SBE,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
2008.

Yüksel, Cüneyt, Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu
Yönetiminde Etik, TÜSİAD Yayınları,
İstanbul, 2005.

İnternet Kaynakları

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Bimer/pBimerMain.aspx>,
Erişim Tarihi: 31.03.2010.

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Bimer/Docs/Subat2010.doc>,
Erişim Tarihi: 31.03.2010.

http://www.bilgiedinmehakki.org/tr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=0&Itemid=18&limit=9&limitstart=72, Erişim
Tarihi: 22.01.2014.

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1136&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=avukatlık kanunu, Avukatlık Kanunu,, Kanun Numarası:1136>, Erişim Tarihi:
31.05.2014.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>, 4982
Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu,
Erişim Tarihi: 17.01.2014.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21826.html>, Erişim
Tarihi: 28.03.2014.

http://www.kav.org.tr/bilgi_toplumu_sempozyumu.aspx, Erişim
Tarihi: 31.03.2010.

